

Iedereen Reynaert: een vertaling op A2-niveau

Marianne Vonck, Odisee Hogeschool

Deze bijdrage bespreekt de ontwikkeling en onderliggende uitgangspunten van een recente hertaling van *Van den vos Reynaerde* voor prille taalleerders. Het initiatief voor deze hertaling ontstond binnen het Reynaertgenootschap, een vereniging die sinds 1988 tot doel heeft het Reynaertverhaal levend te houden door middel van studie en onderzoek, culturele ontsluiting en voortdurende herververtelling en vormgeving van het middeleeuwse dierenepos. De hertaling die in dit artikel centraal staat, werd gerealiseerd vanuit de overtuiging dat een verhaal verbindend werkt en dat literatuur in een zeer vroege fase van taalonderricht kan bijdragen aan een snellere, rijkere en prettigere taalverwerving. In wat volgt wordt deze stelling verder uitgewerkt door achtereenvolgens in te gaan op de motivatie achter de hertaling, de doelgroep waarvoor zij werd ontwikkeld, en de methodologische keuzes die het vertaalproces hebben gestuurd.

1. DE REYNAERT: WAAROM EN VOOR WIE?

De ‘felle met de rode baard’ is stevig verankerd in onze literatuur en in onze taal. Het verhaal is eeuwenoud, maar blijft actueel en herkenbaar. Dat is mede te danken aan de vele aanpassingen, vertalingen en actualiseringen van personages. De vos laat bovendien sporen na in onze woordenschat, in onze beeldspraak en zelfs in straten, parken en pleinen. Het is een verhaal dat we graag blijven delen: kinderen krijgen een aangepaste versie, poëzieliefhebbers vinden het in gedichten, stripliefhebbers in beeldverhalen, en daarnaast bestaan talloze hertalingen. De recente bewerking door Tom Lanoye, *ReinAard* (2025), werpt weer een ander licht op de personages en de intrige en brengt — geheel in Lanoyes stijl — het verhaal op een nieuwe manier tot leven. De vele reacties op deze vertaling tonen aan hoezeer het verhaal blijft leven. De vele reacties op deze bewerking tonen aan hoezeer het verhaal blijft leven, voor iedereen. Als de Reynaert een verhaal is dat door iedereen gekend zou moeten zijn, dan geldt dat zeker ook voor diegenen die zich een plaats proberen te verwerven in onze cultuur: de anderstalige nieuwkomers.

Onze doelgroep was duidelijk. Wie het Nederlands nog maar net leert, mag ook nieuwsgierig gemaakt worden naar meer verhaal. Vanuit het Reynaertgenootschap zagen we hierin een kans om de prille taalleerders ook een Reynaert te schenken die hen de taal, de cultuur en ook de pret van cultuur biedt. We hebben ons gericht op het niveau A2. Dat is de drempel om aan het dagelijkse leven deel te nemen. Het vertalen van een complexe en meerduidige tekst naar een behapbaar niveau vraagt gerichte aanpassingen, en we zijn daarbij niet over één nacht ijs gegaan.

Een eerste kennismaking met de doelgroep en met de aanpak van NT2-lessen voor mensen met weinig of geen schoolse achtergrond leerde ons dat een literair narratief niet vanzelfsprekend is. De leermethoden werken met korte teksten en focussen op vaardigheden die nodig zijn om in een samenleving te functioneren. Voor laaggeletterden is dat intens: de taal, de omstandigheden en het schoolse leren zijn nieuw en vergen veel concentratie en inspanning. Met het oog op de taaltesten, die voor hun toekomst in België van groot belang zijn, moeten nieuwkomers op korte tijd relatief veel kunnen. Leesvaardigheid vormt daarbij zeker een uitdaging. Dat literatuur geen of slechts sporadisch een plek krijgt in de lessen, is dan ook logisch. Het aanbod op maat van volwassen cursisten is beperkt, en literatuur wordt vaak nog gezien als een extraatje; het echte leren verloopt niet via fictie. Toch durven wij, na onze ervaring met de Reynaert, te stellen dat literatuur wél prikkelt en dat een aangepaste tekst uit de canon meerdere doelen kan dienen.

2. VERTAALKEUZES

Hoe zijn we te werk gegaan en welke methode hebben we gebruikt? Op de eerste plaats zijn we op zoek gegaan naar een concrete doelgroep. Die vonden we in Ligo, het centrum voor basiseducatie in Sint-Niklaas, bij Kim Flamme. Kim is docent Nederlands als vreemde taal en was meteen enthousiast over het project. Na observatie en overleg konden we beter inschatten wat niveau A2 precies inhoudt. Kim was bovendien onmiddellijk gewonnen voor het idee om literatuur in te zetten binnen taalonderwijs — een visie die niet volledig aansluit bij wat de meeste NT2-methoden vandaag tonen.

De vertaling zelf vraagt uiteraard om aanpassingen en keuzes, en daarbij laat je onvermijdelijk heel wat weg. Het volledige verhaal van de Reynaert hertalen voor laaggeletterden was immers onbegonnen werk. Daarom heb ik me gericht op de centrale lijn van het dierenepos: het aantal personages werd beperkt, de diereennamen werden weggelaten en zijlijnen geschrapt. Voor het

grootste deel liet ik me leiden door de vertaling van Walter Verniers (2002), een mooie vertaling waarin al veel zijsprongen weggelaten waren en die het verhaal behapbaar maakt door voornamelijk vast te houden aan één verhaallijn. De bedoeling is om de cursisten vertrouwd te maken met de figuur van Reynaert en met de grote lijn van het verhaal, zonder dat er sprake is van uitgebreide tekststudie. Ik ben me er terdege van bewust dat we hiermee tal van fraais hebben geschraapt: de smeulige humor en de sappige zijsprongen die het verhaal kleuren, zijn weggelaten.

Ook wat de woordenschat betreft hebben we keuzes gemaakt. We spreken bijvoorbeeld niet over een *kater*, een *moer*, een *kapelaan* of *de* (in plaats van *het*) luipaard. Het Middelnederlands met zijn rijke beeldspraak en subtiele – of soms weinig subtiele – woordkeuze, moest worden aangepast. Onze tekst wil herkenbare woordenschat aanbrengen zodat het leesproces niet verstoord wordt. Het moet prettig en prikkelend blijven. Door dergelijke ingrepen hebben we natuurlijk gemorrelt aan bepaalde aspecten van het oorspronkelijke verhaal. Dubbelzinnigheden, diepere lagen en satire vielen grotendeels weg. Toch hebben we geprobeerd het verhaal niet volledig af te vlakken tot een eenvoudige, kinderlijke vertelling. Via begeleidend lezen en gesprekken kunnen cursisten nog steeds genieten van de kritiek op clerus, adel en moraal. De tekeningen, gemaakt door Kato Beirnaert, ondersteunden de beleving van het verhaal op visueel vlak.

Fig. 1: Koning Nobel, door Kato Beirnaert.

Ons enige doel was het verhaal van de vos kenbaar maken, zodat mensen de figuur kunnen herkennen en erover kunnen meepraten. Waarom dan geen kort, informatief artikel over de vos? Waarom het verhaal per se literair, maar wel ingekort, brengen? Omdat de kracht van literatuur schuilt in het narratief en in wat dat met de lezer of toehoorder doet. De tekst nodigt uit tot gesprek, wekt verontwaardiging op en leidt – via de inleving in en beleving van de personages – al snel tot gesprekken over verraad, religie, gebruiken, macht, dieren enzovoort. De NT2-cursist werd onderdeel van het verhaal, zoals dat bij het lezen of beluisteren van elk verhaal gebeurt.

3. CONCLUSIES NA ÉÉN JAAR

Wat zijn onze conclusies na een jaar? Het boekje wordt gebruikt, voornamelijk in de richtingen waar differentiatie in taalonderwijs noodzakelijk is. Het secundair onderwijs omarmt literatuur al langer, waardoor het verhaal daar gemakkelijker zijn weg vindt in de lessen. Ook OKAN, de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers, werkt met het boekje en we krijgen fijne reacties – al willen we benadrukken dat de rol van de leraar daarbij van cruciaal belang is. De leraar die overtuigd is van de meerwaarde van literatuur, zal die meerwaarde ook bereiken. Wie literatuur inzet als verplicht nummer, oogst vanzelfsprekend minder leesplezier, leeslust en taalbegrip. Want dat is waar we stevast in geloven: via literatuur, op welk taalniveau dan ook geschreven, kom je tot een rijkere woordenschatverwerving en creëer je spontane gesprekscontexten. De bange haas, de sluwe wolf, de vermoeide koning... het inzicht in deze karakters en de bespreking van hun daden zorgden in elke les opnieuw — dankzij de voortdurende herhaling — voor een grotere zelfzekerheid bij de cursisten.

En ik wil ook benadrukken dat leerlingen in OKAN, de b-stroom en NT2 echt smullen van deze verhalen. Ik heb enkele mooie reacties gekregen, en vooral het plezier om een boek in handen te krijgen is bijzonder om te zien. Deze doelgroep is trots wanneer ze een boek bezitten, het thuis in de kast kunnen zetten. Als dat boekje bovendien leidt tot meer herkenning van wat onze cultuur zo typeert, dan is dat volgens mij een mooi resultaat — en een mooi doel — van onze rijke literatuur. Onze oude teksten, oorspronkelijk mondeling doorgegeven, verteld en vermoedelijk telkens aangepast aan het publiek, blijven van hand tot hand gaan. Wij, vanuit het Reynaertgenootschap, hebben geprobeerd het verhaal door te geven aan een specifieke doelgroep van laaggeletterden. In eenvoudige taal, ver weg van de rijke, prachtige vertaling van

Lanoye — maar ik citeer hem toch graag tot slot: ‘Neen, geen Latijn of koe-terwaals, de klare spraak van bloed en wraak, geknipt voor stank en klank en kleur. En klinkt het niet? Dan botst het maar.’ Zo ook deze eenvoudige versie voor taalleerders.

Literatuurlijst

Lanoye, T. (2025). *ReinAard. Schelmenroman*. Amsterdam: Prometheus.